

Hjälpsamma begrepp – bakgrund

När projektet “Barns Integritet” startade med Hälsokällan våren 2019 fick vi en ökad medvetenhet om vikten av att arbeta med integritet i förskolan. Först hur vi vuxna i högre grad kan och ska respektera barnens integritet men också hur vi aktivt behöver jobba med att stärka barnen i att känna till rätten till sin integritet samt förmågan att hävda den. Materialet “Stopp min kropp” var en bra utgångspunkt och tydligt för barnen för att markera sina gränser för närhet och samtycke. Om ett barn säger “Stopp min kropp” så visste snart alla vad det innebär. Nästa moment blev att lära sig att lyssna till och respektera andras integritet. Det är ju den andra sidan av “myntet”. Det hände att barnen kom till oss pedagoger ledsna eller arga, för någon glömde säga “stopp min kropp” eller någon inte lyssnade. Vi insåg att när det är dags att säga “stopp min kropp” har det ofta redan gått för långt. Vi behövde hjälpa barnen att hantera situationer så att stopp min kropp inte behövs.

Under en föreläsning i Hälsokällans regi fick vi kunskaper om hur nära kopplat arbetet med integritet är till normer, jämställdhet, makt och även våld. Utifrån den här föreläsningen gör vi reflektionen att små till synes harmlösa handlingar mellan barnen i förskolan kan grundlägga makt-och könsstereotypa normer, även våld. Vi får till oss bilden av våldspyramiden, hur det börjar smått, till synes bagatellartat men brett för att smalna och eskalera uppåt. Men vi ville inte ens ta ett steg in i pyramiden över huvud taget. Nolltolerans.

I våra SKA-analyser inser vi som arbetar med de yngsta barnen att en så till synes obetydlig sak som när ett barn tar en sak från ett annat barn som inte protesterar (tillräckligt för att avskräcka), kan det bli ett mönster, ett beteende om ingen ingriper, där detta signalerar till båda parter att den som tar (förgriper sig) kan göra så utan att något händer. I värsta fall lär sig båda parter att den som tar kan bete sig som den vill utan att behöva ta hänsyn. Det här behöver vi synliggöra, markera och ta avstånd från! Innan barn börjar tala är det den som är fysiskt störst eller starkast eller som på andra sätt har makt och status som kan ta för sig på bekostnad av barn som har mindre att sätta emot. Vi insåg att om ingen stoppar detta beteende kommer de här barnen fortsätta ta för sig. Det är speciellt viktigt att tänka på detta om den som tar är en pojke och den som hade saken är en flicka. På samma sätt kan den som har saken från början, som inte kan eller vågar sätta emot, riskera att lära sig att alltid vika sig. Vi insåg att det är här i vår vardag beteenden för våldsverkare och våldsoffer kan starta om vi inte rustar barnen. Även bland äldre barn kunde vi se hur barn med status bara behöver gå fram till cykeln så går barnet med lägre status av cykeln, tyst och stilla.

Så här såg vi två sidor av ett mönster som vi behövde hitta sätt att ge barnen strategier för att kunna hantera. Barnen behövde tidigt lära sig kommunicera och de behövde hjälpsamma begrepp för att kunna kommunicera sina avsikter och svar. För den som vill ha saken behöver säga att hen vill använda eller låna och den som har saken behöver kunna svara att det går bra eller att den är upptagen, alternativt att den inte är ledig. Vi introducerade de “hjelpsamma begreppen”: UPPTAGEN, LEDIG, ANVÄNDA, LÅNA, BYTA, TURAS OM, TILLSAMMANS, SAMARBETA, HJÄLPA, FRÅGA, SAMTYCKE, STOPP, VILL INTE, VÄNTA, BERÄTTA. I första hand hjälpte vi barnen att sätta ord på vad de ville och menade istället för att det skulle bli handgripligheter eller osämja. Vi kunde också se att genom att hjälpa barnen sätta ord på sina intentioner utmanades de samtidigt i att lyssna efter svaret och ta ställning till det. Det ledde till vidgat samspel. Den som någon försökte ta ifrån fick också begrepp för sin rätt att behålla saken, att inte behöva lämna ifrån sig för att det inte är dennes sak utan förskolans.

- Jag vill ha den spaden!
- Den är min!
- Nej, det är förskolans!
- Men jag använder den nu, den är upptagen.
- Men jag vill ha den blå som du har.
- Du får vänta tills den blir ledig
- Men du kan få den här röda istället, kan vi byta?
- Nej, jag vill ha denna, men det ligger en annan blå där borta du kan ta.
- Ja!

Vi hade hittat ett sätt att lära barnen kommunicera och samspela för att lättare undvika osämja, konflikt och våld. Det behövde inte gå så långt att någon i panik skriker "stopp min kropp". Allt mer sällan i alla fall. Innan barnen tog begreppen till sig var det viktigt att vi som härvarande pedagoger fortsatte att använda begreppen när barnen behövde dem. Vi vuxna är förebilder men också stöd för barnen. Vi såg att dessa hjälpsamma begrepp behövdes hela tiden.

Begreppen har följt med uppåt i åldrarna och spridit sig i organisationen så vi har sett vilken effekt de kan ge. Vi ser att om vi inte konsekvent arbetar med detta nu med barnen så finns det en risk att de lär in beteenden och ovanor som inte är okej, mot sig själv och/eller andra. Vi ser ur ett jämställdhetsperspektiv att det är speciellt viktigt att vi ställer samma krav på pojkarna som på flickorna. För vi märker att de barn som protesterar mest mot att ta ansvar för sina handlingar och behöva vänta på sin tur är pojkar och speciellt de med högst status. På detta sätt arbetar vi för att inte genusnormernas olikheter ska befästas men det är också att lära sig demokratiska principer. Det handlar inte om tjat och hot, det handlar om att med lågaffektiva principer visa positiva förväntningar på att barnen kan göra så rätt, där vi vuxna är barnens medståndare, inte motståndare. Det handlar om att lära sig vara en medmänniska med allt vad det innebär här och nu men också för framtiden.

Forskningsförankring:

"Förskolan ska uppmuntra barnen att föra fram sina tankar och idéer och skapa förutsättningar för detta. Barnens åsikter ska tas tillvara i utbildningen och de ska få möjlighet att bida sig egna uppfattningar och göra val utifrån sina egna förutsättningar." Lpfö 18, sid 6

"Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla förmågan att lyssna på och reflektera över andras uppfattningar samt att reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar" Lpfö 18, sid 13

Barnkonventionen artikel 12, barnets rätt att uttrycka sina åsikter och bli hörd

Heljskov Elvén och Edfeldt (2017): Barn gör alltid det för dem mest begripliga i en situation. Begriplighet handlar inte om att förstå. Att säga: "Du kan väl ändå förstå", är inte rätt väg när ett barn inte har förmågan att beräkna orsak och verkan i komplexa situationer. Det handlar inte om att de inte vet vad de får; det handlar om att de inte kan hålla tillbaka impulsen. (sid. 32) För att kunna samspela och leka behöver vi skapa förutsättningar för att barnen ska begripa samspel. Med de hjälpsamma begreppen kan vi visa vad samspel är, hur en med hjälp av kommunikation kan synliggöra sina intentioner för andra samt få en grundläggande förståelse för att ens medmänniskor också har liknande intentioner som en själv har.

Vygotskijs sociokulturella och relationella teorier ligger till grund för vår Reggio Emiliafilosofi. De innefattar tanken om människans önskan att kommunicera, förstå och göra sig förstådd, skapa mening tillsammans och att lärande sker genom kommunikation och dialog. M. Öhman (2022) lyfter utifrån de här tankarna pedagogens ansvar och viktiga roll som samspeles-, lek- och samtalspartner för och med barnen. Pedagogerna är en förebild för barnen i hur de bjuder in till samtal och lek och ger varje barn förutsättningarna för samspel. Det är i detta sammanhang våra hjälpsamma begrepp blir just hjälpsamma. För de yngsta barnen, de som inte ännu talar med ord eller har utvecklat sina samspelesförmågor, kan pedagogerna med de hjälpsamma begreppen utmana barnens förmågor i deras möjliga utvecklingszoner, (som Vygotskij kallar den proximala utvecklingszonen) innan de själva kan. (M. Öhman 2022, s. 27-28)

"Kommunikation är en social process där vi delar tankar, åsikter, känslor och erfarenheter med varandra. Vi förmedlar och förstår budskap oss emellan. Och vi skapar gemenskap och försöker påverka varandra." K. Larsson (2020, sid. 41) Språk och kommunikation är en nyckel för samspel, men även en nyckel till andra förmågor, färdigheter och kunskap. I samspel/lek och kommunikation förekommer också maktaspekten. Med språket kan en ta makt men också hävda sig mot maktutövning. Det är viktigt att vi vuxna är med och stöttar språkutvecklingen och ger barnen hjälpsamma begrepp för att kunna värna sin lika rätt till lek, samspel och användande av förskolans resurser.